

ДЕОНТОЛОГІЧНА СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНІСНОГО НАВЧАННЯ У СПЕЦИФІЧНИХ УМОВАХ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті робиться спроба визначення деонтологічна складова компетентнісного навчання у специфічних умовах вищих військових навчальних закладів. Аналізуються специфічні умови навчання у вищих військових навчальних закладах, визначаються місце і роль деонтологічного виховання тих, хто навчається.

Встановлено, що професіональна діяльність фахівців включає деонтологічну доміную, яка реалізується в глибокому сприйнятті професійного та людського обов'язку, у високий професіональній та морально-етичній відповідальності та формується в подальшому у деонтологічну культуру.

Ключові слова: компетентнісне навчання, специфічні умови вищих військових навчальних закладів, деонтологічне виховання, деонтологічна доміную, деонтологічна культура.

Вступ. Військова педагогіка як наука існує вже досить довгий час, а історія її становлення сягає в глибину XIX та XX століть. Спочатку маючи стихійний характер, військова підготовка поступово набувала усвідомлених рис, що знайшло своє відображення в численних статутах і положеннях, основна ідея яких полягала у необхідності регулярного навчання і постійного виховання військових, до яких висувалися вимоги чесно захищати свою країну, знати своє місце в бою, володіти зброєю і бути готовим віддати своє життя за Батьківщину.

Постановка завдання. В статті проаналізовано історіографія даної проблеми, окремі питання якої досліджували видатні українські та іноземні вчені, зокрема Балашова С.П. [4,3], Васильєв С.П. [3], Дубровинський Г.Р. [3], Ефремов О.Ю. [10], Кирик В.Л. [4], Лисюк С.Г. [4], Науменко М.І. [2], Нещадим М.І. [1], Страва Т. [8] та Ягупов В.В. [1, 2] та ін.

Результати дослідження. У своєму сучасному вигляді в Україні військова педагогіка як наука і навчальна дисципліна має ґрунтовну історію і пов'язана із зусиллями низки вищеназваних науковців. Зокрема, видатний теоретик і організатор української військової освіти генерал М.І. Нещадим виділяє три періоди становлення й розвитку системи військової освіти в Україні. Протягом першого періоду (1991-1993 рр.) було започатковано «...створення системи військової освіти в Україні та забезпечення ступеневої військової освіти; сформовано Перелік спеціальностей і спеціалізацій підготовки військових фахівців; структуровано мережу військових навчальних закладів». Протягом другого періоду (1994-1996 рр.) «...здійснено науково-методичне забезпечення навчального процесу за новими програмами; організовано підготовку у цивільних вищих навчальних закладах військових фахівців; ...визначено нові концептуальні підходи до інтеграції військової і цивільної освіти та нормативне забезпечення цього процесу; розгорнуто наукові дослідження з психолого-педагогічних проблем військової освіти; вдосконалено систему управління, розроблено і впроваджено централізовані, регіональні і локальні автоматизовані комп'ютерні мережі управління підготовкою військових фахівців; здійснено дієві заходи щодо підвищення військової та виконавчої дисципліни, організації служби військ». Протягом третього періоду (1997-2002 рр.) «... створено єдину систему військової освіти (далі – СВО) України; теоретично обґрунтовано положення щодо інтеграції військової і цивільної освіти; оптимізовано мережу військових навчальних закладів, кафедр військової підготовки; введено у дію новий Перелік спеціальностей і спеціалізацій підготовки військових фахівців; визначено зміст військової освіти на основі загальнодержавних освітніх стандартів;

удосконалено правові засади функціонування СВО; створено інфраструктуру підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів для СВО; розроблено Концепцію інформатизації військової освіти; підвищено ефективність комплексних науково-методичних досліджень з проблем військової освіти; розширено міжнародне співробітництво у сфері військової освіти; вдосконалено управління СВО; розвинуто матеріально-технічну базу військових навчальних закладів.» [1]. При цьому вища військова освіта здійснюється на трьох рівнях: тактичному, оперативно-тактичному та оперативно-стратегічному, який здійснює підготовку командирів вищої командної ланки. Набутий за роки незалежності досвід підготовки військових фахівців показав необхідність їх коригування на засадах системного і компетентнісного підходу. При цьому державний стандарт освіти складається з трьох компонентів: кваліфікаційна характеристик військового фахівця, нормативна частина змісту освіти, яка встановлюється державою і кваліметрія кваліфікаційного рівня випускника, а системна модель військового фахівця за визначеними спеціальністю (спеціалізацією), кваліфікацією, терміном навчання передбачає інтегральну єдність освітньо-кваліфікаційних вимог на основі компетентнісного підходу [2].

Однак, військова педагогіка, незважаючи на широту охоплених нею проблем, не охоплює всього кола проблем, пов'язаних з компетентнісним підходом до деонтологічної підготовки фахівців для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а ще згідно вимог зазначених у новому Законі України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 р. [3]. (далі-Законі) для Міністерства внутрішніх справ України, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Тому для дослідження проблем деонтологічної підготовки у вищих військових навчальних закладах доцільно виявити ті специфічні умови навчання, які в реальності є загальними для тих вищих навчальних закладів, які належать широкому колу міністерств, відомств та інших державних утворень відповідно до Закону [3].

Спроби виявити специфіку військової освіти робилися неодноразово. Військова педагогіка, як вона розумілася вченими і педагогами вищої школи до прийняття Закону України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 р. [3], покликана була забезпечувати педагогічними засобами бойову підготовку і бойову готовність збройних сил шляхом освоєння військовим контингентом тактичних засобів та методів бойового застосування зразків озброєння і військової техніки.

Специфічні умови при цьому виражалися в тому, що навчання проводилося на полігонах, маневрах, у навчальних польотах й класах, на тренажерах та безпосередньо на зразках озброєння та військової техніки. Такі умови навчання є небезпечними для життя і здоров'я тих, хто навчається, і вимагає від них певних морально-вольових якостей і мотивацій. Але ці умови не є загальними для всього кола вищих військових навчальних закладів, що окреслені Законом [3]. Коло вищих військових навчальних закладів було значно розширено. До їх числа були включені вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку фахівців для подальшої служби на посадах начальницького складу не лише Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а й Міністерства внутрішніх справ України, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

У нових умовах на перше місце стає той факт, що випускники таких навчальних закладів повинні бути готові жертвувати своїм життям і здоров'ям заради цілісності і безпеки

країни, прав, життя і здоров'я її громадян [4]. Всі специфічні умови навчання у вищих військових навчальних закладах повинні підкорятися саме цим принципом, повинні формувати такі компетенції, які забезпечують реалізацію цього принципу. При цьому, безумовно, однією із специфічних умов залишається те, що існує підвищена небезпека для тих, хто навчається, під час проведення практичних прав і тактичних занять.

Важливою специфічною умовою навчання у вищих військових навчальних закладах є те, що тим, хто навчається там, стають відомими тактичні методи та спеціальні засоби, які є предметом військової таємниці. Збереження військової таємниці вимагає від її власників певних морально-психологічних якостей. Абсолютно очевидним є те, що саме ця умова є загальним для всіх студентів у вищих військових навчальних закладах.

Ці особливості навчання у вищих військових навчальних закладах пред'являють високі вимоги щодо дисципліни. Такі вимоги не йдуть в жодне порівняння із вимогами до дисципліни у цивільних вищих навчальних закладах і в цивільному суспільстві. Адже саме висока дисципліна забезпечує безпеку під час поводження з озброєнням і військовою технікою, на полігонах, тренажерах в навчальних класах. Одночасно високий рівень дисципліни є запорукою збереження військової, державної та службової таємниці. Існує навіть термін «військова дисципліна», який повною мірою застосовується до тих, хто навчається у вищих військових навчальних закладах. Тому високі вимоги до дисципліни є специфічною умовою навчання у вищих військових навчальних закладах.

Перехід до навчання в умовах високих вимог до дисципліни, усвідомлення своєї високої ролі в якості захисників держави і громадян вимагає для тих, хто навчається у вищих військових навчальних закладах, певного етапу адаптації. З цією метою проживання та навчання у таких навчальних закладах часто повністю або частково проводиться на закритих територіях. В цьому випадку ті, хто навчаються, називаються курсантами. Студентам цивільних вищих навчальних закладів часом також необхідна адаптація. У цьому випадку говорять про набуття академічної зрілості. Академічна зрілість - це психологічна категорія, інтегральна цінність і показник готовності студентів до професійної діяльності, предмет самовдосконалення студента [9]. У процесі її набуття в цивільному вузі особистість засвоює норми, які варіативні, можливо, не завжди формально визначені і, в більшості випадків, такі, що не підтримуються системою санкцій. У процесі адаптації у військовому ВНЗ особистість засвоює норми, які імперативні, формально визначені, задані статутами і дисципліною і, у разі відхилення від них, такі, що караються системою санкцій. Розходження цивільними й військовими навчальними закладами в цьому сенсі настільки значні, що соціальні конструкти, сформовані у людини раніше, виявляються непридатними та безсилим перед необхідністю відтворювати моделі поведінки у військовому середовищі. Вони вимагають формування нових смислових конструктів, особливих трансформацій у свідомості особистості. Необхідність особливого періоду адаптації і вимушеним цим проживанням та навчанням в закритому середовищі також є специфічною умовою навчання у вищих військових навчальних закладах.

Такі умови розривають зв'язки курсантів зі звичним середовищем, що сприяє формуванню специфічного клімату в курсантському середовищі. Було навіть введено поняття «курсантська субкультура», яка визначає особливості взаємовідносин військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах [8]. При цьому під субкультурою розумілася система цінностей традиційної культури, яка була трансформована мисленням вузькою соціальною або професійною групою та одержала у зв'язку з цим своєрідне світоглядне забарвлення. Навчання в умовах формування особливої субкультури також слід віднести до специфічних умов навчання у вищих військових навчальних закладах.

Вимоги військової дисципліни та наявність особливої субкультури породжує військовий етикет, який є продуктом багатовікових традицій у військовій середовищі. Віддання честі, ходіння строем, життя за розкладом, форма одягу насправді є проявом військового етикету. Стосовно військового етикету, то саме він, на нашу думку, є чинником, який, з одного боку, будучи заснованим на принципах традицій і моралі, служить зміцненню

дисципліни, а, з іншого боку, будучи заснованим на ритуалах, дозволяє згладжувати ті гострі протиріччя, які виникають у службових та позаслужбових відносинах між військовослужбовцями в умовах закритої середовища. Курсанти вищих військових навчальних закладів складають особливу категорію. Їм притаманні основні ознаки юнацького віку: інтенсивність переживань, емоційна сприйнятливість, інтенсивний розвиток самооцінки, висока інтенсивність спілкування, агресивність і, разом з тим, романтизм, прагнення до вчинків, що вимагають напруги сил, подвигу та героїзму. Організація навчально-виховного процесу в таких колективах також може бути віднесена до специфічних умов навчання.

Нарешті, найважливішою специфічною умовою навчання у вищих військових навчальних закладах, на нашу думку, є або, принаймні, повинно бути величезна роль деонтологічного виховання тих, хто навчається. Бо саме деонтологічне виховання може і повинно надавати інтегруючого впливу на педагогічний процес у вищих військових навчальних закладах України. Це означає, що специфіка існує реально, а, отже, робить певний вплив на всіх учасників навчально-виховного процесів у вищій військовій школі. Особливість, специфіка вищої військової школи полягає в тому, що під її комплексним впливом відбувається інтенсивний, суто особистісний, психологічно напружений процес трансформації особистості курсантів.

На жаль, на думку більшості дослідників в даний час спостерігається прагнення до збереження традиційних форм навчання у військових вузах, що обумовлено колосальним військово-педагогічним досвідом, накопиченим багатьма поколіннями. При цьому традиційна форма навчання являє собою, насамперед авторитарну педагогіку вимог, при якій вчення вельми слабо пов'язане з внутрішнім життям тих, хто навчається, з їх різноманітними запитамі і потребами, відсутні умови для виявлення індивідуальних здібностей і творчих проявів особистості. При цьому вважається, що тільки в умовах обмежень можна виробити необхідні якості військовослужбовців.

Безсумнівна позитивна якість традиційної форми навчання полягає в тому, що вона дозволяє в короткий час виробити у бійця навички автоматизму бойового застосування зразків озброєння і військової техніки. Але в сучасних умовах, в умовах високої інтелектуалізації тактико-технічних характеристик озброєння і способів ведення бойових дій орієнтуватися тільки на автоматизм навичок вже не можливо. На перше місце стає мислення, творче застосування набутих навичок.

Військова педагогіка в традиційному розумінні цього терміну - це галузь педагогічної науки, що має своєю метою, по-перше, забезпечення військово-педагогічного процесу навчання і виховання військовослужбовців і військових колективів, їх підготовку до військово-професійної діяльності та ведення бойових дій [11]. І, по-друге, формування у командного складу компетенцій, які забезпечують виконання ними високого рівня навчання і виховання військовослужбовців у ввірених їм колективах, особисту відповідальності за виконання посадових обов'язків. Цілком очевидно, що друга задача є пріоритетною у вищій військовій школі.

Виховання в системі військової освіти є складовою національного виховання. Його головна мета - формування особистості військового фахівця, формування його світогляду, громадянської позиції, гармонійний розвиток громадян-патріотів, високопрофесійних військових спеціалістів, свідомих захисників Батьківщини. Метою національно-патріотичного виховання також є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, поваги до української історії, видатних пам'яток культури, вітчизняних історичних діячів.

Сучасне розуміння патріотизму як складного соціально-філософського і психолого-педагогічного явища характеризується різноманіттям форм і змісту. Соціально-філософське розуміння патріотизму як цінності нації і як духовної основи особистості дозволяє розкрити справжній зміст феномену військового і службового обов'язку. Істинний патріотизм є єдність духовності, громадянськості та соціальної активності випускника вищої військової

школи, що виявляється в усвідомленому і стійкому прагненні до професійного самовдосконалення щодо військової служби, виконання військового конституційного обов'язку щодо захисту інтересів Батьківщини.

Суттєвим моментом є те, яка саме світоглядна система приймається особистістю військовослужбовця в якості моделі самосвідомості, які ідеали виступають в якості орієнтирів. Однією з проблем є те, що в наш час рівень особистої, індивідуальної моральності людини, яка приходить у військове середовище, як правило, відповідає середнім етичним стандартам в соціумі. Військова ж професія вимагає набагато більшого. В результаті виникає феномен подвійного етичного стандарту. Зменшення впливу цього явища на особистість - є одна з істотних завдань військової педагогіки. Формування високої емоційно-вольової стійкості й військово-професійної спрямованості вимагає подолання проблем, пов'язаних з негативними моральними стандартами в суспільстві.

Тому професіональна діяльність фахівців цієї сфери неминує включати деонтологічну доміную, що реалізується в глибокому сприйнятті ними свого професійного та людського обов'язку, у високий професіональній та морально-етичній відповідальності за якість процесу та результату своєї професійної діяльності.

Необхідно додати, що для співробітників цієї сфери в усі часи притаманним було усвідомлення власної честі та гідності. Категорія честі відображає не лише усвідомлення співробітниками силових структур та спецслужб своєї власної цінності, але й визнання цієї цінності суспільством. Честь як моральне поняття вказує на наявність у співробітника саме таких якостей, які необхідні для блага та безпеки громадян, суспільства та держави. В той же час категорія честі вказує на зв'язок людини з певною професійною спільнотою. Поняття честі включає в себе також і поняття особистої гідності. Ці моральні поняття тісно пов'язані і у багато чому подібні між собою. Гідність, на відміну від честі, розкриває, швидше за все, ставлення людини до самої себе як особистості та професіонала. У своїй єдності ці категорії виступають в якості індикаторів, з допомогою яких визначається моральна цінність людини як представника соціальної групи чи професії.

Для співробітників українських силових структур та спецслужб поняття "честь" та "гідність" здійснюють певний вплив на соціальну направленість їх професійної діяльності, задають ті норми професійної поведінки, котрі не дозволяють йому стати "людиною без честі", втратити свою гідність. Разом з тим, специфіка діяльності в цих структурах змушує до застосування таких методів і засобів, котрі інколи не відрізняються гуманізмом, веде до обмеження прав і свобод інших людей.

Педагогічна практика переконливо показує, що в процесі виховання, особливо дорослих людей, не можна досягти бажаного результату, якщо не вдасться викликати прагнення до формування та зміни власної особистості з боку того, кого виховують, тобто потреби в самоосвіті і самовихованні. Необхідно підкреслити, що людина, яка активно, цілеспрямовано і творчо займається самоосвітою і самовихованням, здатна значно розширити свої можливості в розвитку необхідних якостей, виробити здатність до саморегуляції вчинків і поведінки, більш якісно готувати себе до здійснення суспільних функцій. Це обставина і зумовлює особливу роль самоосвіти і самовиховання у підготовці всіх категорій військовослужбовців.

У зв'язку з цим в процесі морального виховання велике значення має приділятися деонтологічній підготовці військовослужбовців шляхом проведення виховної роботи на основі підтримання традицій, формування загальної культури та морально-етичних норм. При цьому деонтологічна підготовка не повинна проводитися в рамках лише однієї дисципліни. Деонтологічне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання, носити систематичний характер. Значне місце у процесі виховання повинно займати самовиховання майбутнього фахівця як ефективний шлях самовдосконалення особистості.

Відмінною рисою деонтологічної культури випускника вищої військової школи є те, що вона має сильний нормативний характер. Тому взаємовідносини у сфері його майбутньої професійної діяльності значною мірою регламентовано статутами, наказами, настановами,

інструкціями, виконання яких строго обов'язково. Слід зазначити, що значення деонтологічної підготовки в етичному вихованні постійно зростає. Тому моральне переконання в соціальній значущості службової діяльності стає одним з головних мотивів до більш якісного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків.

Висновки. Отже, вивчення багатьох матеріалів з проблем деонтологічної культури військовослужбовців показує, що виховну діяльність командно-виховного складу різних рангів визнано вважати однією з головних складових, а одним з пріоритетних напрямків формування духовних якостей визнано вважати деонтологічну підготовку. Вона являє собою організовану, цілеспрямовану систему навчально-виховних заходів, спрямованих на формування особистості випускника вищої військової школи, здатного відповідати морально-етичним вимогам одночасно з професійними обов'язками на високому рівні. До основних принципів такої деонтологічної підготовки слід віднести:

- а) використання професійного досвіду і морального потенціалу командно-виховного складу та ветеранів-наставників на всіх етапах навчально-виховного процесу;
- б) розвиток професійно-педагогічної спрямованості та підвищення рівня педагогічної культури викладацького складу вищої військової школи;
- в) підвищення переконливості навчально-виховних прийомів, засноване на високій психолого-педагогічній компетентності викладацького складу вищої військової школи, виключення формалізму і суб'єктивізму;
- г) безперервність підготовки, яку можна реалізувати, спираючись на досягнутий рівень професійної підготовки та постійне оновлення елементів навчання та виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нецадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003. – 852 с.
2. Ягупов В.В. Військова психологія: Підручник / Київ: Тандем, 2004. – 656 стор.
3. Закон України «Про вищу освіту» : за станом на 01.07.2014 року / Верховна рада України. – електронний ресурс – www.rada.gov.ua
4. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
5. Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 216 с.
6. Балашова С.П., Кирик В.Л., Лисюк С.Г. Основи психології та педагогіки: Навчально-методичний посібник для курсантів ВВНЗ. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – 158 с.
7. Науменко М.І. Військова освіта України: стан, проблеми, перспективи інноваційного розвитку //Наука і оборона.-К.: МО України. - 2009. - №2.- С.57-63.
8. Самойлова Г.В. Личностные детерминанты динамики принятия других в условиях обучения в военном вузе : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.07 / Г.В.Самойлова.- Ростов-на-Дону, 2009.- 203 с.
9. Страва Тадеуш. Академическая зрелость как интегральная ценность и показатель готовности студентов к профессиональной деятельности : Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, 19.00.11 Москва, 1999 - 315 с.
10. Військове виховання: історія, теорія та методика: Навчальний посібник / За ред. В.В. Ягупова.– К., 2002. - 360с.
11. Военная педагогика: Учебник для вузов/ под. ред.. О.Ю.Ефремова. – СПб.; Питер, 2008.- 640с.

Рецензент: д.пед.н., проф. Майборода В.К., головний науковий співробітник Інституту інноваційної освіти НАПедН України.

к.ю.н., доц. Артемов В.Ю.

ДЕОНТОЛОГИЧНА СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ОБУЧЕНИЯ В СПЕЦИФИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье сделана попытка определения деонтологической составляющей компетентностного обучения в специфических условиях высших военных учебных заведений. Анализируются специфические условия обучения в высших военных учебных заведениях, определяются место и роль деонтологического воспитания обучающихся.

Установлено, что профессиональная деятельность специалистов включает деонтологическую доминанту, которая реализуется в глубоком восприятии профессионального и человеческого долга, высокой профессиональной и морально-этической ответственности, формируется в дальнейшем в деонтологическую культуру.

Ключевые слова: компетентностное обучение, специфические условия высших военных учебных заведений, деонтологическое воспитание, деонтологическая доминанта, деонтологическая культура.

Ph.D. Artemov V.U.

DEONTOLOGY COMPONENT OF COMPETENCY-BASED TRAINING IN THE SPECIFIC CONDITIONS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article attempts to determine deontology component of competency-based training in the specific conditions of higher military educational institutions. Analyzed the specific conditions of learning in higher military educational institutions, defines the place and role deontological education of students.

It is established that the professional activity of specialists includes deontology dominant, which is implemented in a deep perception of the professional and human duty, high professional and ethical responsibility and is formed further in deontology culture.

Keywords: kompetentne training, specific conditions of higher military educational institutions, deontologie education, deontology dominant, deontology culture.

